

nog života. Svaka osoba koja se smatra vjernikom u bilo kojem stupnju pripadnosti Isusovoj zajednici može naći mnogo korisnog za svoj vjernički i općeljudski život. Tako se adresatima mogu smatrati studentice i studenti teoloških učilišta koji u svojem itineraru studiranja imaju kolegije pastoralna braka i obitelji. Kao izvrsna nadogradnja Zbornik može poslužiti i u trajnoj formaciji svećenika kao i vjernika laika koji su uključeni u bilo koji oblik pastoralna braka i obitelji. Zbornik bi bilo vrijedno ponuditi i zaručničkim parovima na susretima pripreme za brak i obitelj. Budući da su radovi u Zborniku s područja pastoralna braka i obitelji, kao adresati pronalaze se i bračne i obiteljske zajednice. U nastavi Katoličkog vjeronauka vjeroučiteljice i vjeroučitelji nerijetko posežu za dodatnim izvorima u pripremanju obrada nastavnih jedinica. Ovaj Zbornik možemo preporučiti kao dodatnu literaturu za obogaćivanje tema vezanih za brak i obitelj, pogotovo u nastavi

Katoličkog vjeronauka u srednjim školama.

Hrvatska biskupska konferencija je u planu i programu za župnu katehezu *Župna kateheza u obnovi župne zajednice* predložila kao jedan od živih vjerničkih krugova obiteljsku zajednicu. Obiteljska zajednica kao katehetska zajednica u župnoj zajednici u ovom Zborniku pronaći će vrijedan materijal za osmišljavanje katehetskih susreta. Bila bi šteta da se Zbornik ne iskoristi kao materija na katehetskim susretima obiteljskih zajednica u župnim zajednicama.

Priredivaču i uredniku izv. prof. dr. sc. Ivici Pažinu, predstojniku Nacionalnoga katehetskog ureda Hrvatske biskupske konferencije, od srca čestitamo i želimo da zbornik *Biti obitelj u obitelji Crkve*. »Naraštaj naraštaju kazuje djela tvoja« (PS 145,4) potakne mnoge dobre inicijative, projekte, planove i programe s područja pastoralna braka i obitelji na svim razinama cjelokupnog djelovanja Crkve u Republici Hrvatskoj.

Josip Šimunović

Ivan ANTUNOVIĆ, *Teologalne kreposti. Vjera, nada i ljubav – ključ razumijevanja kršćanske egzistencije*, FTI, Zagreb, 2020., 220 str.

Knjiga Ivana Antunovića donosi sustavan prikaz triju teologalnih ili božanskih kreposti – vjere, nade i ljubavi u znanstvenom izlaganju moralne teologije, osobito posebne moralne teologije, jer je tema teologalnih kreposti središnja tema posebne ili specijalne mo-

ralne teologije. Knjiga je podijeljena na dva dijela. Prvi dio knjige sastoji se od pet tematskih cjelina (17-115), a drugi dio od šest tematskih cjelina (119-201). Već u Predgovoru naznačena je nakana i svrha knjige: »Ova bi knjiga mogla jako dobro poslužiti ljudima različitih zani-

manja i životne dobi koji žele produbiti svoje znanje o kreposnom i etičkom životu. Naime, ljudsko djelovanje, ako nije duboko prožeto kreposnim i etičkim načelima, moglo bi biti bezlično, bez određene dubine i bilo kakvog moralnog i ljudskog značenja« (10).

Prvi dio knjige nosi naslov *Povijesni i biblijski prikaz teologalnih kreposti* (11-115), a sastoji se od Uvoda (13-15) i pet tematskih cjelina. Prva tematska cjelina (17-48) nosi naslov *Povijest traktata o teologalnim krepostima*. Autor iznosi etimološko značenje riječi *krepost* i proces kristijanizacije pojma *krepost* (20-26), zatim kako se taj pojam koristi u svetopisamskim spisima (27-32) da bi na kraju te tematske cjeline iznio nastanak i razvoj teološkog shvaćanja teologalnih kreposti s posebnim naglaskom na skolastičku teologiju, u prvom redu na shvaćanje sv. Tome Akvinskog (32-44), i kratku sintezu teologalnih kreposti od Tridentskog koncila do Drugoga vatikanskog koncila (45-48). Druga tematska cjelina naslovljena je *Teologalne kreposti: produblјivanje teme* (49-68). Podrobno i kritički je analizirana kriza manualističke teologije koja nije u središte stavila Božju riječ i osobu Isusa Krista, nego je juridički i legalistički strukturirana, što je dovelo do krize moralne teologije, tj. do njezina odvajanja od dogmatske teologije i stvaranja jaza između osnovne i posebne moralne teologije (49-58). Krepost nade istaknuta je kao središnja

krepost koja se nalazi u centru teološkog, ali i filozofskog zanimanja: »Najznačajnije obilježje suvremene etike i teologije očituje se u otkrivanju kreposti nade« (58). Tu je autor istaknuo neke relevantne autore koji stavljaju krepost nade u središte svojih teoloških i filozofskih promišljanja kao što su Jürgen Moltmann i Ernst Bloch (60-66).

Treća tematska cjelina nosi naslov *Vjera, nada i ljubav u Svetom pismu* (69-83). Ivan Antunović odmah na početku te cjeline iznosi ključnu rečenicu za obnovu moralne teologije, ali i teologije općenito na tragu koncilskog zahtjeva za obnovom teologije, koji nalazimo u dekretu o odgoju i izobrazbi svećenika *Optatam totius*: »Sveto pismo je nezaobilazan izvor za studiranje teologije općenito, pa tako i za studij teologalnih kreposti: vjere, ufanja i ljubavi, ne samo zato što je ono normativni kriterij za bilo koju teološku disciplinu nego i zbog toga što je Božja objavljena riječ najpouzdaniji način za prosuđivanje ispravnosti modela koji se primjenjuju u proučavanju teologalnih kreposti« (69).

Četvrta tematska cjelina naslovljen je *Teologalne kreposti prema novozavjetnim spisima* (84-101). U središtu stoje teologalne kreposti u evanđeoskim spisima, napose u ivanovskim spisima, koje donose »unutar novozavjetnog naviještanja Boga kao *agàpe* – ljubavi, možemo shvatiti teologalne kreposti vjeru, nadu i ljubav kao

čovjekovu raspoloživost po kojoj je otvoren Božjem djelovanju, a koje se ostvaruje u Kristu po Duhu Svetom« (87). S tim pojmom Boga kao *agàpe* povezana je i zapovijed ljubavi koju donosi evanđelist Ivan. »Novost zapovijedi ljubavi nije u tom što bi ona bila neka norma koja je do sada bila skrivena, nego što u potpunosti očituje Božju ljubav u Kristu« (100). Peta tematska cjelina nosi naslov *Vjera, nada i ljubav nakon Isusova uskrsnuća* (102-115). Nakon Isusova uskrsnuća teologalne kreposti zadobivaju svoj kristološki oblik, tako da je svaka krepost u svojoj biti kristološka, ali krepost nade poprima više eshatološko obilježje »jer ukazuje na to da će pashalno otajstvo, koje se već ostvarilo u Kristu, protegnuti na sve one koji su već u Kristu« (111). To poglavlje razvija temu koja je ključna za budućnost moralne teologije, a to je njezina povezanost i odnos s eshatologijom u vidu jednog novog traktata koji će sustavno iznijeti odnos moralne teologije i eshatologije.

Drugi dio knjige nosi naslov *Sistematski prikaz teologalnih kreposti* (117-215), a sastoji se od šest tematskih cjelina. Prva tematska cjelina naslovljena je *Teologalna krepost vjere* (119-143). Tema vjere i obraćenja čine središnji smisao teologalne kreposti vjere. Autor ističe na osobit način teologiju čina vjere. Čin vjere je u svojoj osnovi obraćenje, on se pokazuje u obraćenju. Ta dva čina, čin vjere i obraćenja

nisu, niti bi smjeli biti, dva različita procesa u ljudskom biću (123). Na taj način je povezana moralna teologija s fundamentalnom teologijom.

Druga tematska cjelina naslovljena je *Teologalna krepost nade* (144-156). Antunović ističe kao je skolastička teologija negirala mogućnost da bi Krist posjedovao krepost nade, zato što ona pripada ponajprije onima koji se nalaze *in statu viae*, kao što je slučaj i s kršćanskom krepošću vjere. No, autor ističe ako se »činjenice promatraju iz druge perspektive (...), tj. ako se Isusa smjesti u red Izraelove vjere, u tom slučaju možemo ustvrditi da se i on poput cijelog izraelskog naroda nadao i vjerovao da će se ostvariti Jahvino obećanje s obzirom na konačni dolazak Božjeg kraljevstva« (151).

Treća tematska cjelina nosi naslov *Teologalna krepost ljubavi* (157-173). Krepost ljubavi, *caritas* ostat će neizbrisiva i onda kad će vjera i nada iščeznuti. Teologalna krepost ljubavi očitovale se u Isusu Kristu kao princip života za druge. Ta ljubav se razlikuje i na Kristovu Crkvu te eklezijalni karakter teologalne kreposti ljubavi ostaje temeljni princip Crkve kojoj Duh Sveti daje život (164-169). Time je u toj tematskoj cjelini povezana moralna teologija s pneumatologijom.

Četvrta tematska cjelina naslovljena je *Sveta trijada: vjera – ufanje – ljubav* (174-193). U toj tematskoj cjelini donosi se popis novozavjetnih tekstova u kojima se pojavljuju u uzaja-

mnom odnosu vjera, ufanje i ljubav, ponajviše u Pavlovim poslanicama nalazimo tu svetu trijadu: 1 Sol ,2 2 s.; 5,8; 1 Kor 13,13; Gal 5,5; Rim 5, 1-5; Kol 1, 3-5; Ef 1, 15-18; 1 Tim 6,11; Tit 2,2; ali i nekim drugim tekstovima: Heb 6,10-12; 10, 22-24; 1 Pt 1, 3-9; Otk 2,9.

Peta tematska cjelina nosi naslov *Teologalna krepost radosti* (194-201). Iako u tradicionalnoj moralnoj teologiji samo kreposti vjere, nade i ljubavi pridajemo naziv teologalnih kreposti, autor u tom poglavlju tako naziva i krepost radosti, što je svojevrsna novost, i to novost koja je opravdana i legitimna. Na početku se osvrće na tekst iz pobudnice pape Franje *Evan-*

gelii gaudium u kojem pronalazi uporište kao je zaista evanđeoska radost istinska kršćanska krepost (194). Pobudnicu pape Franje *Evangelii gaudium* Antunović će povezati s apostolskom pobudnicom pape Pavla VI. *Gaudete in Domino* (9. V. 1975.) u kojoj evanđeoska radost zadobiva središnje značenje upravo kao kršćanska krepost.

Šesta tematska cjelina koja je ujedno i zaključak knjige naslovljena je *Umjesto zaključka: uzajamna uključenost vjere, nade i ljubavi u Starom i Novom zavjetu* (203-215). Od 217. do 220. stranice nalazi se Bibliografija.

Tomislav Smiljanić